

Шаисламова Наргиза Кабиловна,
«Баҳолаш иши ва инвестициялар»
кафедраси катта ўқитувчиси, ТФИ
shaislamova-n@mail.ru,

Меҳмоналиев Аббосжон Ғайратжон ўғли,
ММ-66и гуруҳи талабаси, ТМИ

ЖАҲОН ВА ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ИНВЕСТИЦИЯЛАР: ҲОЗИРГИ ҲОЛАТ ВА ИНВЕСТИЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЧОРАЛАРИ

ИНВЕСТИЦИИ В МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ И ЭКОНОМИКУ УЗБЕКИСТАНА:
ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И МЕРЫ АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

INVESTMENTS IN THE GLOBAL ECONOMY AND THE ECONOMY OF UZBEKISTAN:
TENDENCIES AND MEASURES FOR ACTIVATION OF INVESTMENT PROCESSES

Аннотация. Мақолада жаҳон иқтисодиётида халқаро капитал оқимида сезиларли таъсир кўрсатаётган коронавирус пандемияси шароитида иқтисодиётга тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг ҳозирги ҳолати ёритилган. Шунингдек, замонавий шароитларда инвестиция фаолиятини жадал ривожлантириш ва қулай инвестиция муҳитини яратиш мақсадида амалга оширилган улкан ишлар тўғрисида тўхталиб ўтилган. Ўзбекистонга киритилаётган инвестицияларнинг йилдан-йилга ўсиб бориши учун юртимиздаги мавжуд қулай инвестиция муҳитини янада яхшилаш ва ривожлантириш бўйича чора-тадбирлар кўрсатилган.

Калит сўзлар: инвестиция муҳити, инвестиция сиёсати, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар, ялпи ички маҳсулот, эркин иқтисодий зона, сиёсий барқарорлик, инвестиция лойиҳаси, имтиёз ва преференциялар.

Аннотация. В статье описываются текущее состояние привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику страны в условиях пандемии коронавируса, оказывающая значительное влияние на международные потоки капитала в глобальной экономике. А также в статье освещается огромная работа, проделанная для развития инвестиционной деятельности в национальной экономике и создания благоприятного инвестиционного климата. Рассмотрены меры по дальнейшему улучшению и развитию благоприятного инвестиционного климата в стране для ежегодного роста инвестиций в Узбекистан.

Ключевые слова: инвестиционный климат, инвестиционная политика, ПИИ, ВВП, свободная экономическая зона, политическая стабильность, инвестиционный проект, льготы и преференции.

Annotation. The article describes tendencies of attraction foreign direct investment into the country's economy in the context of the coronavirus pandemic, which has a significant impact on international capital flows in the global economy. The article highlights the huge work done to develop investment activity in the national economy and create a favorable

investment climate, as well as in this article are considered measures for further improvement and development of a favorable investment climate in the country for annual investment growth in Uzbekistan.

Keywords: *investment climate, investment policy, FDI, GDP, free economic zone, political stability, investment project, privileges and preferences.*

Ҳозирги кунда жаҳонда кечаётган глобаллашув жараёнига қўшилиш – бу дунёнинг етакчи давлатлари билан ҳамкорликда бўлиш, иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий соҳадаги давлат сиёсатини ўзаро манфаатли асосда шакллантириш ҳисобланади. Шу билан бирга, глобаллашув шароитида бозор муносабатлари талабларидан келиб чиқиб, жаҳондаги давлатлараро инвестициялар учун қатъий ва кескин кураш давом этмоқда. Дунёдаги барча давлатлар бевосита ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа шарт-шароитларни такомиллаштириш орқали хорижий инвестицияларнинг ўз мамлакатларига жалб қилишга эътиборларини қаратиб келмоқдалар. Дунёда давом этаётган иқтисодий инқироз, сиёсий нобарқарорлик, геосиёсий рискларнинг, шу жумладан ҳудудий конфликтларнинг мавжудлиги жаҳонда инвестициялар учун рақобат ва курашини янада кескинлаштираётган.

ЮНКТАД¹ ҳисоботлари маълумотларига қараганда, 2018 йилда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар (ТТХИ)нинг жаҳондаги глобал оқими ўтган йилга нисбатан 13 фоизга камайиб 1 трлн. 297 млрд. АҚШ долларини ташкил этди (1-расм). Бунинг асосий сабаби ривожланган мамлакатларда тўғридан-тўғри капитал оқимининг пасайиши, деб топилди. Капитал оқимининг пасайишига асосан, 2017 йилда АҚШ Президенти Дональд Трамп томонидан солиқ ислохотларининг ўтказилиши (яъни, корпорация солиқларининг 35% дан 21 % га туширилиши) ва транс миллий корпорациялар томонидан маблағларни кенг қўламли репатриация қилиниши билан боғлиқ бўлди [2].

1-расм. 2007–2018 йилларда ТТХИларнинг глобал ва мамлакат гуруҳлари бўйича оқими (млрд. АҚШ доллари ва фоизда)[2].

¹ UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) – БМТ Котибиятининг савдо, инвестиция ва ривожланиш масалалари билан шуғулланадиган ташкилоти.

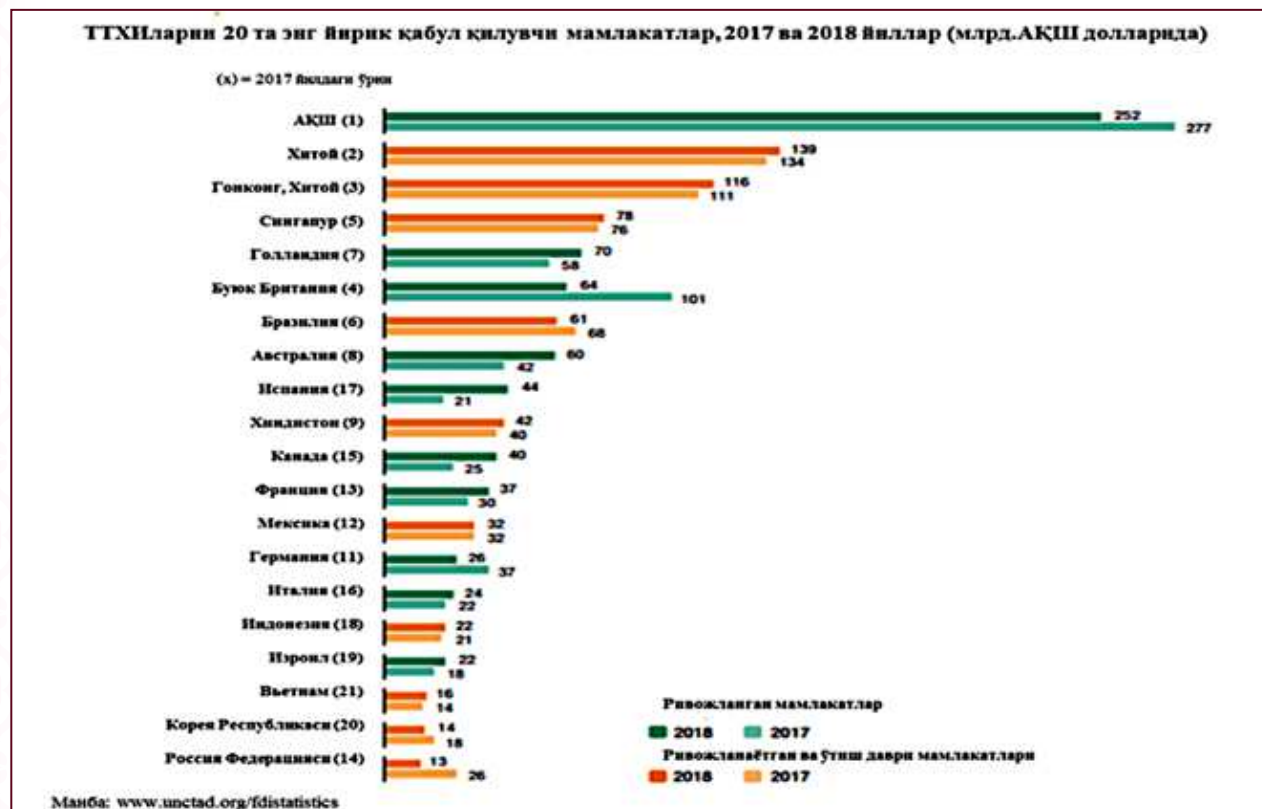
Ривожланган мамлакатларга йўналтирилган тўғридан-тўғри инвестиция оқимлари 2004 йилдан бери пасайиш тенденциясига эга бўлиб, 27 фоизга қадар пасайди ва энг паст даражага етди. Маблағларнинг репатриацияси Буюк Британияга киритилаётган инвестицияларнинг сезиларли пасайишига сабаб бўлди ва айниқса, бир неча йирик реципиент мамлакатлардан (Ирландия, Швейцариядан) капиталнинг чиқиб кетиши Европага сармоялар оқимининг икки барабар камайишига (200 млрд. АҚШ долларида) ҳам паст бўлишига) сабаб бўлди.

Қўшма Штатларга капитал оқимининг 9 фоизга пасайишига ва 252 млрд. АҚШ долларини ташкил этишига асосан, бошқа давлатларда амалга оширилиши керак бўлган Бирлашишлар ва Қўшиб олишлар (М&А) билан боғлиқ шартномаларнинг 1/3 қисмининг амалга ошмай қолиши сабаб бўлди.

Ривожланаётган мамлакатларга киритилган ТТХИлар оқими барқарор бўлиб, ўтган йилга нисбатан 2 фоизга ўсди. Энг асосийси, мана шу 2 % ўсиш ҳамда ривожланган мамлакатларда ТТХИларнинг ноодатий пасайиши натижасида ривожланаётган мамлакатларнинг жаҳон тўғридан-тўғри инвестициялардаги улуши рекорд даражага – 54% га етганлигига гувоҳ бўламиз.

Жаҳон тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқими бу йил COVID-19 пандемияси томонидан катта босимга учради. Ушбу муҳим ресурслар 2019 йилда 1,5 трлн. АҚШ долларида кескин пасайиб, глобал молиявий инқироз пайтида эришилган энг паст кўрсаткичдан ҳам анча пастга тушиб кетди.

Пандемия ҳолати ривожланаётган мамлакатларга қаратилган ТТХИларнинг оқимиға оғир таъсир қилиши прогноз қилинмоқда, чунки, айниқса, экспортга йўналтирилган ишлаб чиқаришга ва хом ашё етказиб берувчиларга инвестицияларнинг тақчиллиги сезилиши кутилмоқда.

2-расм. ТТХИларни 20 та энг йирик қабул қилувчи мамлакатлар, 2017 ва 2018 йиллар (млрд.АҚШ долларида) [2].

Коронавирус инқирози кейинги ўн йилликда халқаро ишлаб чиқаришни таркибий ўзгартириш жараёнини катализаторига айланиши ва барқарорликни ошириш имкониятларини очиши мумкин, аммо бу янги саноат инқилобининг потенциалини рўёбга чиқариш ва ўсиб бораётган иқтисодий миллатчиликни енгиб ўтишга боғлиқ. Ҳозирда халқаро инвестициялар соҳасида ҳамкорлик жуда муҳим ҳисобланиб, глобал сиёсий муҳитнинг қандай бўлишига қараб халқаро сармояларни жалб этиш давом этади ва барқарор ривожланиш эса, глобал сиёсий муҳитга тўғридан-тўғри боғлиқ бўлади.

3-расм. Жаҳон ТТХИларнинг оқими, 2015–2019 йиллардаги ҳолати ва 2020–2022 йиллардаги прогноз кўрсаткичлар (млрд.АҚШ долл.) [3].

ЮНКТАД прогнозларига кўра, 2005 йилдан бери биринчи марта жаҳондаги ТТХИлар 1 триллион АҚШ долларида кам бўлиши ва 2021 йилда глобал хорижий инвестицияларнинг оқими яна 5–10 фоизга пасайиши ва 2022 йилда тикланишни бошлаши тахмин қилинмоқда (3-расм).

Жаҳон хорижий инвестициялари оқимининг кўпайиши ёки камайиши корона-вирус инқирози давомийлиги ва пандемиянинг иқтисодий таъсирини камайтириш бўйича амалга ошириладиган сиёсат чораларининг самарадорлигига боғлиқ. ТТХИ билан боғлиқ истикболнинг ноаниқ бўлиши жаҳонда геосиёсий ва молиявий рискларнинг ошишига ва давом этаётган савдо кескинликларининг кучайишига олиб келиши мумкин.

Коронавирус пандемияси тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар учун талаб, таклиф ва инвестицион сиёсат соҳасида зарба бўлди. Карантин жорий этилиши бошлаб қўйилган инвестиция лойиҳаларини амалга оширишни секинлаштирди. Келажакда чуқур турғунликнинг кутилиши ТМК (MNC)¹лар томонидан янги лойиҳаларни қайта кўриб чиқиш ва баҳолашга олиб келди. Коронавирус пандемияси глобал хорижий инвестицияларининг катта қисмини ташкил этадиган дунёдаги 5000 та йирик ТМКларда йил давомида кутилган фойданинг ўртача 40% га пасайишига, баъзи саноат тармоқларида салбий томонга ўзгаришига сабаб бўлди, бу эса, ўз навбатида, реинвестицияларнинг камайишига таъсир қилди. Қайта инвестициялар глобал хорижий инвестицияларнинг

¹ ТМК (MNC) – Трансмиллий компания (Multinational company)

50% дан ортиғини ташкил этишини қайд этган ҳолда, ТТХИларнинг пасайишини кутиш табиий бўлади.

ТМКларнинг фойда миқдори тўғрисидаги дастлабки маълумотлар шуни кўрсатадики, 2020 йилнинг биринчи ойларидаёқ ҳам «нолдан» бошланувчи инвестиция лойиҳалари, ҳам халқаро бирлашиш ва қўшиб олишлар (М&А)га тегишли лойиҳалар ҳажми ўтган йилга нисбатан 50% дан кўпроққа камайди. Инфратузилма лойиҳаларига инвестицияларнинг муҳим манбаи бўлган жаҳон лойиҳавий молиялаштириш соҳасида янги тузилган битимлар суммаси 40 фоиздан кўпроққа камайди.

Бугунги кунда деярли барча мамлакатлар инвестиция сиёсати таркибий қисмига коронавирус пандемиясига қарши кураш билан боғлиқ чора-тадбирлар киритилган. 70 дан ортиқ мамлакатлар инқирознинг хорижий инвестициялар оқимида салбий таъсирини юмшатиш йўллариини ёки аксинча, маҳаллий саноат корхоналарини чет эл компаниялари томонидан қўшиб олишларидан ҳимоя қилиш чораларини кўрдилар.

1) Коронавирус инқироzi шароитида сармоялар киритишни соддалаштириш, инвестицияларни сақлаш ва рағбатлантириш бўйича янгича сиёсий чоралар кўрилди. Бир қатор мамлакатлар пандемия пайтида товарларни ишлаб чиқариш ёки етказиб беришни тезлаштириш учун фирмаларга маъмурий имтиёзлар бериб, маъмурий тўсиқларни камайитириш бўйича чоралар кўрдилар.

2) Инқироз натижасида давлат хизматларининг нормал кўрсатилишидаги узилишлар бўлди, шу сабабли, бизнес вакиллари ва инвесторларга асосий давлат хизматларнинг узлуксизлигини таъминлаш учун веб-воситалар ва электрон давлат хизматлари платформаларини жорий этиш тезлаштирилди.

3) Бир нечта мамлакатлар ҳукумат дастурларига медицина препаратлари ва вакциналарни ишлаб чиқаришни рағбатлантиришни киритдилар. Бошқа рағбатлантириш схемалари тиббий маҳсулотлар етказиб беришни кўпайитириш учун ишлаб чиқариш линияларини кенгайтиришни ўз ичига олади.

4) Маҳаллий авиакомпанияларга ёрдам бериш учун бир нечта ҳукуматлар ушбу авиакомпанияларнинг акцияларини сотиб олдилар ёки компанияларни миллийлаштириш масаласини кўриб чиқмоқдалар.

5) Ва ниҳоят, аксарият давлатлар мамлакатда истеъмол товарларини етказиб беришда таъминот узилиб қолмаслиги учун давлат томонидан кўрсатиладиган ёрдам дастурларига кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлашни киритдилар ва уларга солиқ имтиёзлари ёки молиявий ёрдамлар берилиши кўзга тутилди.

6) Коронавирус пандемияси соғлиқни сақлаш ва бошқа стратегик соҳаларга хорижий инвестицияларни назорат қилишни кучайишига олиб келди. Ривожланган мамлакатларда соғлиқни сақлаш, фармацевтика ва тиббиёт буюмлари ва асбоб-ускуналарини ишлаб чиқарувчи маҳаллий корхоналарни ҳимоялаш бўйича чоралар кўрилди.

7) Соғлиқни сақлашга доир инвесторларга таъсир кўрсатувчи ҳукуматнинг яна бошқа аралашуви, фабрикалар, ишлаб чиқариш корхоналари, хусусий соғлиқни сақлаш муассасаларидан коронавирус пандемиясига қарши курашиш учун зарур бўлган тиббиёт маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ўтишни талаб қилиш бўлди.

Миллий иқтисодиётда халқаро капитал оқимида сезиларли таъсир кўрсатаётган коронавирус пандемияси шароитида инвестиция муҳитини янада яхшилаш мақсадида, бизнингча бир қанча чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:

1. Рақобатбардош инвестицион бозорни ташкил этишда онлайн хизматларни, шу жумладан нафақат савдо, биржа, суғурта ва банк хизматлари балки, давлат хизматлари

ва электрон хужжатларни айланишига доир онлайн хизматларни жорий этилишига эътибор бериш;

2. Инвестиция лойиҳаларининг сифатли бизнес-режаларини тайёрловчи, инвестицияларнинг рисклилиқ даражасини аниқлаш ва пасайтиришга қаратилган чора-тадбирларни кучайтиришда энг замонавий консалтинг фирмаларнинг маслаҳатларидан ва тажрибаларидан фойдаланиш;

3. Турли инвестиция лойиҳаларининг ва қимматли қоғозларнинг хусусиятлари тўғрисида ахборот таъминоти базасини яратиш ва бу ахборотларнинг кенг инвесторлар оммасига эълон қилиш имкониятларини ривожлантириш;

4. Аҳолини, тадбиркор ва ишбилармонларни интернет ва ахборот технологиялари бўйича саводхонлигини оширишга қаратилган чораларни амалда қўллаш;

5. Таълим соҳасига инвестицияларни жалб этишни жадаллаштириш, шу жумладан чет элларнинг етакчи олий таълим муассасалари филиалларини очиш, инсон капиталига қаратилган инвестицияларни ривожлантириш ва масофавий ўқитиш механизмларини татбиқ этиш;

6. Ўзбекистон иқтисодиётини барқарор ривожлантириш учун кредит уюшмалари, ломбардлар ва микрокредит ташкилотларининг роли ва жавобгарлик масалалари ҳал этилиши лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Тошкент. 25 январь, 2020 йил. <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>.

2. World Investment Report 2019: Special Economic Zones. p.17., p.19. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2019_en.pdf p.237.

3. World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic. p.20. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf p.268.

4. Давлат статистика қўмитасининг расмий веб-сайти маълумотлари. (www.stat.uz)

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5495-сонли Фармони. 1 август, 2018 йил.

6. Vaxabov A.V., Xajibakiev Sh.X., Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: «Moliya», 2010. 153-b.

7. Кармов Р.А. Инвестиционный потенциал и социально-экономические условия его реализации в трансформируемой экономике: автореферат ... кан.экон.наук. – М.: 2007. // [Электронный ресурс] <http://www.dissercat.com/content/investitsionnyi-potentsial-gosudarstva-vekonomike-sovremennoi-rossii>

8. Корсаков М.Н., Самонова К.В. Инвестиционный потенциал как детерминант социально-экономического развития региона // [Электронный ресурс] <http://human.snauka.ru/2013/05/3228>

9. Ултургашева О. Г., Лавренко А. В., Профатилов Д. А.: Экономическая сущность и структура инвестиционного потенциала региона. [Электронный ресурс] <http://www.m-economy.ru/art.php?NArtId=3500>

10. Vladimir Glontil, Miras Zhiyenbayev and Rezo Manvelidze The method of estimating the regional budgetary process. // MATEC Web of Conferences 212,08029 (2018).

11. Skomoroshchenko A.A. Tools to stimulate investment activity in the region// Moskovskiy ekonomicheskij jurnal 12/2019, DOI 10.24411/2413-046X-2019-10226, <https://qje.su/otraslevaya-i-regionalnaya-ekonomika/moskov-skijekonomicheskij-zhurnal-12-2019-43/>

Шакаров Зафар Гаффорович,
*доктор философии по экономическим наукам (PhD),
научный соискатель Ташкентского
филиала РЭУ им. Г.В.Плеханова
zafarshakarov@mail.ru*

МОБИЛЬНОСТЬ РАБОЧЕЙ СИЛЫ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ КОРОНАВИРУСА

WORKFORCE MOBILITY AMID THE CORONAVIRUS PANDEMIC

**KORONAVIRUS PANDEMIYASI SHAROITIDA ISHCHI K
UCHINING HARAKATCHANLIGI**

Аннотация. В статье рассматриваются мобильность рабочей силы в условиях пандемии COVID-19, которая радикально изменила рынок труда в мире. Вследствие пандемии нарушилось трансграничное передвижение рабочей силы во многих развитых странах. Рост безработицы и бедности в условиях пандемии стал серьезной проблемой даже в самых развитых государствах. Пандемия не только обнажила слабые места рынка труда Узбекистана, но и выявила пробелы особенно среди мигрантов и неформально занятых.

Ключевые слова. рабочая сила, рынок труда, мобильность трудовых ресурсов, занятость, безработица, бедность, пандемия COVID-19.

Annotation. The article examines the mobility of the labor force in the context of the COVID-19 pandemic, which has radically changed the world labor market. The pandemic has disrupted the cross-border movement of labor in many developed countries, which is due to labor shortages. The rise in unemployment and poverty amid the pandemic has become a serious problem even in the most developed countries. The pandemic not only exposed weaknesses in the labor market in Uzbekistan, but also highlighted gaps, especially among migrants and informal workers.

Key words: labor force, labor market, labor mobility, employment, unemployment, poverty, COVID-19 pandemic.

Annotatsiya. Maqolada ishchi kuchining harakatchanligi jahon mehnat bozorini tubdan o'zgartirgan COVID-19 pandemiyasi sharoitida ko'rib chiqiladi. Pandemiya ko'plab rivojlangan mamlakatlarda ishchi kuchining transchegaraviy harakatini buzdi, bu ishchi kuchining etishmasligi bilan bog'liq. Pandemiya sharoitida ishsizlik va qashshoqlikning o'sishi eng rivojlangan mamlakatlarda ham jiddiy muammoga aylandi. Pandemiya nafaqat O'zbekistondagi mehnat bozoridagi zaif tomonlarni ochib berdi, balki, ayniqsa, migrantlar va norasmiy ishchilar o'rtasidagi bo'shliqlarni ham ta'kidladi.

Kalit so'zlar: ish kuchi, mehnat bozori, ishchi kuchining harakatchanligi, ish bilan bandlik, ishsizlik, qashshoqlik, COVID-19 pandemiyasi.